

γλῶσσαν νωμᾶν

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας

Άρθρο:

«Δείκτες επιστημικής τροπικότητας στον γραπτό λόγο μαθητών της νέας ελληνικής ως ξένης γλώσσας: μια έρευνα βασισμένη σε σώματα κειμένων»

Συγγραφέας: Λία Ευσταθιάδη, economid@enl.auth.gr

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη¹ αφορά την περιοχή της Επιστημικής Τροπικότητας στη Νέα Ελληνική και έγινε με τη βοήθεια έρευνας που βασίστηκε σε σώματα κειμένων. Είναι μια συγκριτική ανάλυση μεταξύ σωμάτων κειμένων αλλόγλωσσων (από διάφορα μητρικά γλωσσικά περιβάλλοντα) χρηστών της Νέας Ελληνικής και Ελλήνων φυσικών ομιλητών, που αποτελεί και την ομάδα ελέγχου. Αναλύθηκε μια σειρά επιστημικών δεικτών στη βάση της συχνότητας εμφάνισής τους, έτσι ώστε να διερευνηθούν οι τρόποι με τους οποίους οι αλλόγλωσσοι εκφράζουν την επιστημική τους στάση, σε σύγκριση με τους Έλληνες φυσικούς ομιλητές.

Εισαγωγή

Το άρθρο αυτό είναι αποτέλεσμα μιας συγκριτικής μελέτης στην Επιστημική Τροπικότητα (ΕΤ), που βασίστηκε σε γραπτά σώματα κειμένων (ΣΚ) Ελλήνων φυσικών ομιλητών (ΕΦΟ) και αλλόγλωσσων ομιλητών² (ΑΟ) που μαθαίνουν τη Νέα Ελληνική (ΝΕ) ως δεύτερη/ξένη γλώσσα. (Γ2). Το μη-επίσημο γράμμα των ΑΟ που χρειάστηκε να γράψουν στις εξετάσεις επάρκειας της ελληνομάθειας που διοργάνωσε το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας τον Μάιο του 2003, αποτέλεσε το υλικό για τη δημιουργία των παραπάνω ΣΚ. Η μελέτη διερευνά τους τρόπους με τους οποίους οι ΑΟ εκφράζουν την προσωπική τους στάση απέναντι σε μια κατάσταση πραγμάτων. Ο όρος *στάση* εδώ ακολουθεί τον ορισμό των Biber & Finegan (1989: 93), και αναφέρεται στους «γραμματικούς και λεξικούς τρόπους έκφρασης της στάσης του ομιλητή, συναισθημάτων, κριτικών σχολίων, ή δέσμευσης που αφορούν το προτασιακό περιεχόμενο ενός μηνύματος³». Το υλικό που συγκεντρώθηκε εξετάστηκε συγκριτικά προκειμένου να εντοπιστούν οι ομοιότητες και οι διαφορές στον τρόπο με τον οποίο οι ΑΟ και οι ΕΦΟ συμμετέχοντες στην έρευνα εκφράζουν την επιστημική στάση.

Πριν περάσουμε στη συζήτηση της έννοιας της ΕΤ και τους τρόπους με τους οποίους αυτή πραγματώνεται στη ΝΕ, θα ήταν χρήσιμο να δοθεί ο ορισμός της *Τροπικότητας* και να γίνει αναφορά στην περαιτέρω κατηγοριοποίηση του εννοιολογικού αυτού χώρου σε επιστημική και μη περιοχές. Επιπλέον, προτού γίνει η παρουσίαση της ποσοτικής έρευνας και των αποτελεσμάτων της, θα προηγηθεί

¹ Μέρος της παρούσας μελέτης έχει δημοσιευτεί το 2010 τεύχος του περιοδικού *Themes in Science and Technology Education, Special Issue: "Computer-aided language analysis, teaching and learning: approaches, perspectives and applications"* 3(1/2): 181-206.

² Παρόλο που η μελέτη αφορά γραπτά σώματα κειμένων, οι όροι 'ομιλητής-ακροατής' χρησιμοποιούνται με την ευρεία σημασία τους, που συμπεριλαμβάνει τους όρους 'αποστολέας-παραλήπτης'. Επίσης, καθόλη τη μελέτη ο όρος 'η ομιλήτρια' χρησιμοποιείται για να καλύψει το σύνολο των ομιλητών, ανδρών ή/και γυναικών.

³ Οι μεταφράσεις των διάφορων ορισμών (π.χ. των ορισμών της Τροπικότητας της Traugott 2006 και του Lyons 1977) και παραπομπών σε όλο το άρθρο έχουν γίνει από τη συγγραφέα..

μια μικρή αναφορά στον τρόπο με τον οποίο μια επιχειρηματολογία είναι αποτελεσματική και επιτυχής με τη συνετή χρήση των δεικτών μετριασμού και έμφασης, οι οποίοι χρησιμοποιούνται ως μηχανισμοί προστασίας του *προσώπου*. Λόγω περιορισμένης έκτασης του άρθρου, στο κομμάτι της ποιοτικής ανάλυσης θα γίνει μια πολύ σύντομη μνεία. Τελευταία, θα ακολουθήσουν η συζήτηση των αποτελεσμάτων και κάποια συμπερασματικά σχόλια με τα οποία θα κλείσει η παρούσα μελέτη.

1 Τροπικότητα

Ο όρος προέρχεται από τη λατινική λέξη *modus* που σημαίνει 'τρόπος'. Αν και ο χώρος της Τροπικότητας αποτέλεσε το αντικείμενο μελέτης φιλοσόφων και γλωσσολόγων από τον καιρό του Αριστοτέλη μέχρι σήμερα, δεν στάθηκε δυνατό να καταλήξουν ομόφωνα σε έναν μοναδικό ορισμό (Bybee, Perkins and Pagliuca 1994, όπως παραπέμπεται στο Nuyts 2006: 1, Van der Auwera & Plungian 1998).

Ο Lyons (1977: 452) χρησιμοποιεί τον όρο Τροπικότητα, για να αναφερθεί στην «άποψη ή στάση της ομιλήτριας/του ομιλητή απέναντι στο προτασιακό περιεχόμενο ή την περίσταση που περιγράφει η πρόταση». Παρακάτω ακολουθεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του τρόπου με τον οποίο έχει προσεγγιστεί η Τροπικότητα:

Η "τροπικότητα" ως νοητική κατηγορία, εξασφαλίζει το πλαίσιο εκείνο μέσα στο οποίο η γλώσσα κωδικοποιεί τις σχέσεις που χαρακτηρίζουν το λογικό περιεχόμενο μιας πρότασης, αφενός με τον εσωτερικό κόσμο, τη διάθεση του ομιλητή που θα επιλέξει να το χρησιμοποιήσει στην επικοινωνία του και αφετέρου με την ίδια την εξωτερική πραγματικότητα στην οποία παραπέμπει και με την οποία συγκρίνεται ως προς την αληθοφάνειά του.

Ιακώβου (1999: 1)

Η Τροπικότητα είναι μια διαβαθμισμένη έννοια, τόσο σημασιολογικά όσο και μορφο-συντακτικά. ... είναι ένα εξαιρετικά πολύπλοκο σύστημα που εκφράζει με αμεσότητα την πεποίθηση/πίστη και τα κριτικά σχόλια των ομιλητών ...

Traugott (2006: 128)

Η εγγενής αοριστία αυτών των ορισμών αντανακλά τη δυσκολία των ερευνητών να περιγράψουν την έννοια της Τροπικότητας, ίσως όχι αδικαιολόγητα, λόγω της πολυ-λειτουργικής φύσης της γλώσσας, που σαν ένα δυνατό εργαλείο που είναι ικανοποιεί το σύνολο των επικοινωνιακών μας αναγκών. Σε αυτή την κατεύθυνση, η γλώσσα μας παρέχει, ανάμεσα σε άλλα, μια κλίμακα επιστημικών εκφράσεων, από τις οποίες κάθε φορά επιλέγουμε αυτές που καλύτερα εξυπηρετούν τον ισχυρισμό μας.

Ο Nuyts (2006) αντιλαμβάνεται την Τροπικότητα ως μια υπερκατηγορία που περιλαμβάνει το σύνολο των τρόπων με τους οποίους οι ομιλητές επιλέγουν να

ορίσουν τον εαυτό τους σε σχέση με τον πραγματικό/αληθινό κόσμο. Στην προσπάθεια αυτή, οι όποιες επιστημικές τροποποιήσεις γίνονται στη φραστική διατύπωση προϋποθέτουν την ενεργή συμμετοχή του χρόνου και της ρηματικής όψης που αντίστοιχα εν-τοπίζουν το αναφερόμενο γεγονός στο χρόνο και περιγράφουν 'τα είδη των δράσεων' (Holton et al 1997, Palmer 1986: 45, Φιλιππάκη-Warburton & Σπυρόπουλος 2006). Έτσι, ο Nuyts προσθέτει, οι τρεις κατηγορίες, Τροπικότητα-Χρόνος-Ρηματική Όψη, δεν είναι δυνατόν να μελετηθούν ανεξάρτητα η μία από την άλλη.

1.1 Κατηγοριοποιώντας την Τροπικότητα

Τρεις υποκατηγορίες είναι αυτή τη στιγμή οι επικρατέστερες, όσον αφορά την Τροπικότητα, δηλ. η *δυναμική*, η *δεοντική* και η *επιστημική* (Von Wright 1951, όπως αναφέρεται στον Palmer 1986: 10).

- Η *Δυναμική* τροπικότητα σχετίζεται με τις δυνατότητες ή τις (ενδεχόμενες) ανάγκες του (έμφυχου ή μη) υποκειμένου της πρότασης, οι οποίες ή είναι απολύτως έμφυτες σε αυτό ή απλά εξαρτώνται από εξωτερικούς παράγοντες.
- Η *Δεοντική* τροπικότητα σχετίζεται με έννοιες όπως η ηθική δέσμευση, η άδεια και η σωστή συμπεριφορά, οι οποίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα, ή με το πλαίσιο ηθικών αξιών ενός προσώπου (Lyons 1977, Nuyts 2006, Palmer 1986, 2001).

Η συγκεκριμένη μελέτη εστιάζει στην έννοια της ET, η οποία θα συζητηθεί εκτενώς παρακάτω.

2 Επιστημική τροπικότητα

Ο όρος *επιστημική* προέρχεται από την ελληνική λέξη *επιστήμη* που σημαίνει 'γνώση'. Εκφωνήματα που βρίσκονται στη σφαίρα αρμοδιότητάς της ασχολούνται με την άποψη, τη γνώση, ή την κρίση της ομιλήτριας/του ομιλητή για ένα γεγονός και όχι με το γεγονός το ίδιο, και σχετίζονται με την αλήθεια αυτού (Palmer 1986, Φιλιππάκη-Warburton & Σπυρόπουλος 2006). Κατά τον Lyons (1977: 797), επιστημικά τροπικό εκφώνημα είναι εκείνο κατά το οποίο ο ομιλητής καθορίζει τη δέσμευσή του ως προς την αλήθεια της πρότασης που εκφωνείται, είτε στο ρηματικό επίπεδο είτε στην προσωδία είτε στο παραγλωσσικό επίπεδο.

Μέχρι σήμερα πολλοί μελετητές (Coates 1983, Halliday 1985, Traugott 2006) έχουν υιοθετήσει μια διαβαθμισμένη εικόνα της Τροπικότητας που καλύπτει τις επιστημικές και μη πλευρές της. Η θετική επιστημική κλίμακα κινείται από την απόλυτη βεβαιότητα μέσω της πιθανότητας στη σχετικά ουδέτερη δυνατότητα ένα γεγονός να είναι πραγματικό, ενώ η αρνητική της πλευρά κινείται από το απίθανο ενδεχόμενο στην απόλυτη βεβαιότητα ότι ένα γεγονός δεν είναι πραγματικό. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η ET ασχολείται με τη στάση της

ομιλήτριας/του ομιλητή, το θέμα της υποκειμενικότητας είναι εξ' ορισμού σχετικό με τη μελέτη αυτής της εννοιολογικής κατηγορίας (Palmer 1986).

Η Coates (1983: 20) προσθέτει μία άλλη διάσταση στη μελέτη της ΕΤ λέγοντας πως "Η ΕΤ εκφράζει την επιφύλαξη της ομιλήτριας να βεβαιώσει την αλήθεια των όσων διατυπώνονται στην πρόταση". Από τη στιγμή που δεν είμαστε πάντα σε θέση να βεβαιώσουμε την πραγματικότητα ή μη ενός γεγονότος, διατυπώνουμε με τέτοιο τρόπο τον λόγο μας που ανάλογα είτε δηλώνει τη δέσμευσή μας όσον αφορά την τιμή αληθείας του λόγου μας, είτε απλά μια πιο ουδέτερη στάση. Στην πρώτη περίπτωση εκφράζουμε βεβαιότητα (επιστημική αναγκαιότητα), ενώ στη δεύτερη ο λόγος μας είναι πιο ασθενής (επιστημική πιθανότητα) (Palmer 1986, 2001). Στην προσπάθειά μας να εκφράσουμε τη διάθεσή μας επιστημικά, κάνουμε χρήση από μια σειρά στοιχείων (γραμματικών ή/και λεξιλογικών) που είναι εξίσου λειτουργικά. Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζονται οι δείκτες της ΕΤ στη ΝΕ, όπως αυτοί προτείνονται από τους Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (1999).

2.1 Οι γραμματικοί τρόποι πραγμάτωσης της ΕΤ στη ΝΕ

Ο γραμματικός τρόπος έκφρασης της ΕΤ στη ΝΕ αφορά τα 'ημι-βοηθητικά' (Τσαγγαλίδης 2003: 742) τροπικά ρήματα *πρέπει* και *μπορεί*, που ικανοποιούν το κριτήριο τροπικότητας που έχει προτείνει ο ίδιος συγγραφέας (Tsangalidis 2004: 237): "Η απαραίτητη προϋπόθεση για να ανήκει ένα ρήμα στο ελληνικό τροπικό ρηματικό σύστημα, είναι αυτό να είναι ρηματικό και να εκφράζει ταυτόχρονα και την επιστημική και τη μη-επιστημική τροπικότητα". Σύμφωνα με τον Mackridge (1987), το τροπικό ρήμα *μπορεί* καταλαμβάνει την 'ασθενή' πλευρά της επιστημικής κλίμακας, ενώ το *πρέπει* την 'ισχυρή'.

Επίσης, πέρα από τα δύο τροπικά ρήματα, υπάρχουν και τα ρηματικά συντάγματα που εκφράζουν ΕΤ και οργανώνονται γύρω από τον χρόνο, τη ρηματική όψη και την έγκλιση (Φιλιππάκη-Warburton & Σπυρόπουλος 2006), και εκφράζονται μέσω της υποτακτικής που συσχετίζεται με τη μη-πραγματικότητα και τη μικρή πιθανότητα (Lyons 1977) μέσω δομών που κατά κύριο λόγο αποτελούνται από τα τροπικά μόρια *να* και *θα*, ακολουθούμενα από το ρήμα (Joseph & Philippaki-Warburton 1987).

Το *να* είναι ίσως ένα από τα πιο πολυσήμαντα μόρια της Νέας Ελληνικής (Τζάρτζανος 1953/1991: 181), συμπληρωματικός δείκτης ή δείκτης υποτακτικής. Ανάλογα με τη συνολική δομή της πρότασης και το περιεχόμενο, η σημασία του μπορεί να εμπεριέχει νοήματα που καλύπτουν ένα φάσμα εννοιών, από την υποκειμενικότητα (επιστημική σημασία) μέχρι την υποχρέωση ή τη βούληση (μη-επιστημική σημασία). Το *να* θα συζητηθεί στον βαθμό που εμφανίζεται πλάι σε άλλους δείκτες ΕΤ που υποδηλώνουν την υποκειμενικότητα ή την αμφιβολία της ομιλήτριας/του ομιλητή, όπως τα *πρέπει*, *μπορεί*, *ίσως*, κλπ.

Το *θα* είναι το πρωτοτυπικό μόριο του μέλλοντα αλλά και ένα από τα τροπικά μόρια στη ΝΕ, που μπορεί να λάβει επιστημική και μη-επιστημική ανάγνωση. Ο Πίνακας 1 παρακάτω παραθέτει περιληπτικά την αλληλεπίδραση του επιστημικού (*θα_E*) με τα χαρακτηριστικά [±συντελεσμένο] και [±παρελθόν] (Tsangalidis 2002: 138-9):

Αλληλεπίδραση ρηματικής όψης και χρόνου	Παράδειγμα	Ανάγνωση
Συνοπτικό παρελθόν <i>θα</i> + [+συντ.][+παρελθόν]	<i>θα έγραψε</i>	επιστημική αναγκαιότητα ή πιθανότητα (επιστημικό παρελθόν)
Μη συνοπτικό, μη παρελθόν <i>θα</i> + [-συντ.][-παρελθόν]	<i>θα γράφει</i>	επιστημική πιθανότητα (επιστημικό παρόν)
Συντελεσμένος μέλλοντας <i>θα</i> + παρακείμενος	<i>θα έχει γράψει</i>	πιθανολογική ερμηνεία/χρήση του συντελεσμένου μέλλοντα
Υπερσυντέλικος <i>θα</i> + υπερσυντέλικος	<i>θα είχε γράψει</i>	επιστημικό (μακρινό) παρελθόν

Πίνακας 1. Η αλληλεπίδραση του *θα_E* με τη ρηματική όψη και τον χρόνο

2.2 Οι λεξιλογικοί τρόποι πραγμάτωσης της ΕΤ στη ΝΕ

Οι λεξιλογικοί τρόποι πραγμάτωσης της ΕΤ στη ΝΕ ανήκουν σε ένα ανοιχτό σύστημα και περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τα παρακάτω: α) λεξικά ρήματα στο πρώτο ενικό πρόσωπο όπως *νομίζω*, *ξέρω*, β) επιρρηματικές εκφράσεις όπως *ίσως*, *κατά τη γνώμη μου*, γ) επίθετα όπως *πιθανός*, *σίγουρος*, δ) απρόσωπες εκφράσεις όπως *είναι απαραίτητο*, *είναι πιθανό*, κλπ.

Τα λεξικά ρήματα πολύ συχνά χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν την υποκειμενική ΕΤ (Lyons 1977, Palmer 1986 and 2001). Με βάση τη σχετική βιβλιογραφία (Biber & Finegan⁴ 1989, Holmes 1984, Hyland and Milton 1997, Palmer 1986, Πολίτης 2001), επιλέχθηκαν πέντε λεξικά ρήματα, τα οποία εντάχθηκαν στην έρευνα (βλ. ενότητα 4.4), τα οποία διαχωρίστηκαν ως προς τον βαθμό βεβαιότητας (+/-ισχυρά):

Ρήμα	Ισχυρά	Ασθενή
<i>γνωρίζω</i>	P	
<i>θεωρώ</i>	Π	
<i>νομίζω</i>	HM	BF, H, Π
<i>ξέρω</i>	BF, HM, P	
<i>πιστεύω</i>	Π	

Πίνακας 2. Ρήματα βεβαιότητας ή αμφιβολίας

⁴ Οι αντίστοιχοι συντομευμένοι τρόποι γραφής στον πίνακα παρουσιάζονται ως BF, H, HM, P and Π.

Κατηγορήματα (συνδετικό ρήμα + επίθετο) όπως *είμαι σίγουρη/βέβαιη* επίσης χρησιμοποιούνται για να αποτυπώσουν την επιστημική έννοια. Επειδή όμως δεν βρέθηκε κανός αριθμός τέτοιων περιπτώσεων, δεν επιλέχθηκαν οι δομές του είδους αυτού για περαιτέρω έρευνα.

Τα τροπικά επιρρήματα λειτουργούν και αυτά ως λεξιλογικοί δείκτες ΕΤ. Αν και είναι προαιρετικά στη χρήση τους (Kallergi 2004), έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως δείκτες συνεχούς λόγου, επειδή μπορούν να τροποποιήσουν ή να μεταβάλλουν την ισχύ/δύναμη των γλωσσικών πράξεων κατά τη διατύπωση της έκφρασης της στάσης της ομιλήτριας/του ομιλητή (Andersen 2000, όπως αναφέρεται στη Downing 2006: 46, Biber & Finegan 1989). Οι θέσεις που μπορεί να έχουν μέσα στην πρόταση είναι πολλές, αν και υπάρχει η τάση να εμφανίζονται συνήθως στην αρχή της πρότασης (De Haan 2006). Από τη λίστα των επιστημικών επιρρημάτων της Kallergi (2004: 68ff), μόνο τα *ίσως*, *μάλλον*, *βέβαια* και *σίγουρα* εμφάνισαν την υψηλότερη συχνότητα εμφάνισης στα ΣΚ (βλ. ενότητα 4.4.). Το *ίσως* αποτελεί το πρωτοτυπικό επίρρημα που εκφράζει την επιστημική πιθανότητα, και έχει τη σημασία του 'ίση πιθανότητα, ενδεχόμενα'. Το *μάλλον* είναι σχετικά ασαφές, επειδή μπορεί εξίσου να χρησιμοποιηθεί με την έννοια του 'προφανώς' ή να υποδηλώσει κάποια σύγκριση. Το *βέβαια* βασικά προσδίδει έμφαση, αν και μπορεί να χρησιμοποιηθεί, για να μετριάσει πραγματολογικά την ισχύ του εκφωνήματος του ομιλητή (Kallergi: 97-8). Είναι πιο ακαθόριστο από το *σίγουρα*, το οποίο σημασιολογικά βρίσκεται πιο κοντά στην απόλυτη βεβαιότητα.

Με όλα αυτά τα γλωσσικά εργαλεία στη διάθεσή της/του, η ομιλήτρια/ο ομιλητής έχει τη δυνατότητα να τροποποιήσει περαιτέρω το βαθμό δέσμευσής της/του απέναντι στα όσα φραστικά διατυπώνει με τη βοήθεια "αρμονικών συνδυασμών" (Lyons 1977: 807), δηλ. με τη χρήση δύο ή περισσότερων τροπικών δεικτών του ίδιου βαθμού τροπικότητας μέσα σε μια πρόταση που "αμοιβαία ενισχύουν" το ένα το άλλο (Halliday 1970, όπως αναφέρεται στο Lyons 1977: 807). Οι μη-αρμονικοί συνδυασμοί τους, από την άλλη μεριά, μπορεί να αποφέρουν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα αποτελέσματα, όταν δείκτες διαφορετικής τροπικότητας (π.χ. δεοντική/επιστημική) ή διαφορετικού βαθμού της ίδιας τροπικότητας (ΕΤ: αμφιβολία/βεβαιότητα) συνδυάζονται στην ίδια πρόταση. Για παράδειγμα, ο Μπαμπινιώτης (1999) υποστηρίζει την άποψη πως αυτή η σημασιολογική ανακολουθία εκφράζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τον υψηλό βαθμό αμφιβολίας της ομιλήτριας ως προς την αλήθεια των λεγόμενων της, όπως φαίνεται στο «*Νομίζω ότι σίγουρα θα προλάβετε*» (σ. 89).

Στην ποιοτική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας βρέθηκε μεγάλος αριθμός (μη)αρμονικών συνδυασμών, όπου το *πρέπει* ή το *μπορεί* εμφανίζονται δίπλα σε εκφράσεις όπως το *βέβαια*, *νομίζω*, *πιστεύω*, κλπ.

Ο χώρος της ΕΤ θεωρήθηκε εξαρχής πολύ ελκυστικός εξαιτίας των παρακάτω λόγων:

- Είναι μία ιδιαίτερα περίπλοκη και δύσκολη έννοια (ακόμα και στη Γ1 των ομιλητών), καθώς η στάση της ομιλήτριας/του ομιλητή είναι δυνατόν να εκφραστεί μέσα από μια πληθώρα τρόπων που εκφράζουν ανεπαίσθητες σημασιολογικές αποχρώσεις μέσα στην περιοχή αυτή (Hyland & Milton 1997).
- Τυπολογικές μελέτες στην Τροπικότητα (De Haan 2006, Palmer 1986, 2001) έχουν δείξει πως οι γλώσσες πραγματώνουν την ET με μια ευρεία κλίμακα γλωσσικών μηχανισμών (γραμματικών ή λεξιλογικών) και με τη βοήθεια της προσωδίας.
- Προηγούμενες μελέτες στην απόκτηση της ET στη Γ1 (Choi 2006, Stephany 1986, 1995) και Γ2 (Dittmar & Ahrenholz 1995, Giacalone Ramat 1995, Stephany 1995), έχουν δείξει πως η κατάκτηση της ET έπεται αυτής των μη-επιστημικών τροπικότητων.
- Η θεματολογία των δύο γραμμάτων της έρευνας εγείρει ευαίσθητα ζητήματα, που συσχετίζουν άμεσα την ET με θέματα που άπτονται κοινωνικο-πολιτισμικών προεκτάσεων, όπως τα πρότυπα της ευγένειας και η προστασία του *προσώπου* (Brown & Levinson 1987).

2.3 Το υλικό της έρευνας

Οι καταστάσεις που περιγράφονται στα γράμματα των δύο επιπέδων που χρησιμοποιήθηκαν στη συγκεκριμένη μελέτη φέρνουν στο προσκήνιο το θέμα της υποκειμενικότητας και της στάσης της ομιλήτριας/του ομιλητή. Το υλικό των αλλόγλωσσων προέρχεται από τα γραπτά των ενήλικων χρηστών της ΝΕ ως Γ2, που πέτυχαν στις εξετάσεις για το Πιστοποιητικό Ελληνομάθειας (ΠΕ), στα επίπεδα Γ και Δ. Οι εξεταζόμενοι στο Γ επίπεδο είχαν την υποχρέωση να γράψουν ένα γράμμα προκειμένου να ζητήσουν από μια πλούσια φίλη που εργάζεται ως υψηλόβαθμο στέλεχος σε μια εταιρία να μεσολαβήσει, για να λάβουν δωρεά από την εταιρία της για την κατασκευή ενός ιδρύματος που θα φιλοξενεί αστέγους. Αντίστοιχα, οι εξεταζόμενοι του Δ επιπέδου έπρεπε στο αντίστοιχο δικό τους γράμμα να συμβουλευθούν και να αποτρέψουν έναν φίλο/μια φίλη που έμαθαν πρόσφατα πως ασχολείται με τυχερά παιχνίδια, από αυτή την καταστροφική δραστηριότητα.

Στη βάση όσων αναφέρθηκαν ήδη, δύο είναι οι υποθέσεις εργασίας αυτής της μελέτης. Συγκεκριμένα, οι ΑΟ αναμένεται να:

- α) χρησιμοποιήσουν σε μικρότερο βαθμό από τους ΕΦΟ τους επιλεγμένους δείκτες επιστημικής τροπικότητας, λόγω της εγγενούς δυσκολίας της περιοχής αυτής,
- β) προτιμήσουν τη χρήση λεξιλογικών (έναντι των γραμματικών) δεικτών ET, προκειμένου να αποδώσουν ξεκάθαρα την πρόθεσή τους και να αποφύγουν την οποιαδήποτε παρεξήγηση.

3 Επιχειρηματολογία, μετριαστικές ή emphaticές εκφράσεις και η έννοια της προστασίας του προσώπου

Σύμφωνα με τους Golder & Coirier (1996), η επιχειρηματολογία στον γραπτό λόγο είναι μια κοινωνική δραστηριότητα που εμπλέκει επικοινωνιακά την ομιλήτρια/τον ομιλητή και την ακροάτρια/τον ακροατή. Είναι μια εξαιρετικά εξειδικευμένη και απαιτητική γλωσσική συμπεριφορά που προϋποθέτει ένα υψηλό επίπεδο γλωσσικής κατάρτισης. Ο επιχειρηματολογικός λόγος βασίζεται στην ανταλλαγή απόψεων, με την έννοια πως η ομιλήτρια/ο ομιλητής συνήθως παίρνει μια συγκεκριμένη θέση πάνω σε ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα προσπαθώντας να πείσει την ακροάτρια/τον ακροατή να υιοθετήσει τη θέση αυτή. Επομένως, η επιχειρηματολογία συνδέεται με τη διαπραγμάτευση και την πειθώ.

Ένα γραπτό κείμενο που βασίζεται στην επιχειρηματολογία, για να είναι αποτελεσματικό, πρέπει να ακολουθεί πιστά συγκεκριμένα βήματα λογικής αλληλουχίας και να βασίζεται σε ένα σύστημα κοινωνικών και πολιτισμικών/ηθικών αξιών που από κοινού μοιράζονται οι συμμετέχοντες. Η αποτελεσματικότητά του, βεβαίως, μπορεί να περιοριστεί από παράγοντες όπως η φύση της σχέσης μεταξύ των συμμετεχόντων (φιλική, επίσημη), ο βαθμός αντιφατικότητας του θέματος, το περιεχόμενο, κλπ.

Σύμφωνα με τους Biber & Finegan (1989) και Hyland (1998), ο επικοινωνιακός στόχος ενός επιχειρήματος μπορεί περαιτέρω να προωθηθεί από μια σειρά μεταγλωσσικών στοιχείων. Ανάλογα με την περίπτωση, η ομιλήτρια/ο ομιλητής μπορεί να επιλέξει να αποστασιοποιηθεί από το επιχείρημά της/του με τη βοήθεια μετριαστικών εκφράσεων που δηλώνουν αβεβαιότητα ή αμφιβολία (π.χ. *νομίζω, πιθανά, ίσως*), ή αντίθετα να δείξει βεβαιότητα με τη χρήση emphaticών εκφράσεων που ενισχύουν περαιτέρω την ισχύ των λεγόμενων της/του (π.χ. *ξέρω, σίγουρα, κλπ.*).

Η μελέτη αυτή εστιάζει το ενδιαφέρον της σε μία σειρά δεικτών ET που, ανάλογα με το περιεχόμενο, χρησιμοποιούνται ως μηχανισμοί κοινωνικής 'επιτάχυνσης', 'αναχαίτισης' (Holmes 1984: 350) ή ως μηχανισμοί προστασίας του 'προσώπου'. Οι Brown & Levinson (1987: 61) ορίζουν το *πρόσωπο* ως τη δημόσια εικόνα μας, που έχει δύο αξίες, μία θετική (όταν επιθυμούμε οι πράξεις μας να γίνονται αποδεκτές και να επαινούνται από τους υπόλοιπους), και μία αρνητική (όταν επιθυμούμε να είμαστε ελεύθεροι κάθε επιβολής από τρίτους). Οι δύο ερευνητές διαχειρίζονται την έννοια του προσώπου προσπαθώντας να μετριάσουν την εγγενή ένταση που υπάρχει μεταξύ της ανάγκης να προβεί κάποιος σε μια πράξη που απειλεί την έννοια του προσώπου, όταν π.χ. ζητάει κάτι (λεφτά) ή δίνει συμβουλές, και της ανάγκης να μετριάσει σε κάποιο βαθμό τη φραστική διατύπωση ώστε να μη χαρακτηριστεί αγενής.

Έτσι λοιπόν, ένα επιτυχημένο επικοινωνιακά γραπτό στη Γ2, προβάλλει το θέμα της πολιτισμικής ποικιλότητας. Οι ΑΟ της έρευνας αυτής προέρχονται από

διαφορετικά γλωσσικά, εκπαιδευτικά και κοινωνικά περιβάλλοντα. Η διαπολιτισμική ρητορική μάλιστα υποστηρίζει πως οι ρητορικές προτιμήσεις σε διαφορετικές γλώσσες και κουλτούρες τείνουν να κάνουν την εμφάνισή τους στην παραγωγή του γραπτού Γ2 λόγου (Hyland & Milton 1997, Koutsantoni 2005). Πολύ συχνά λοιπόν, παρατηρείται το φαινόμενο οι αλλόγλωσσοι μαθητές να παραβιάζουν τα επικοινωνιακά πρότυπα της γλώσσας-στόχου (δηλ. της διδασκόμενης), καθώς πολλές φορές ο λόγος τους είναι είτε πολύ ευθύς ή πολύ διστακτικός ή απλοϊκός. Για τον λόγο αυτό, και προς αποφυγή τέτοιων διαπολιτισμικών επικοινωνιακών προβλημάτων, οι αλλόγλωσσοι μαθητές θα πρέπει να διδάσκονται με διεξοδικό και διαφανή τρόπο τις διαφορετικές γλωσσικές συμβάσεις της διδασκόμενης δεύτερης/ξένης γλώσσας στην προσπάθειά τους να εκφράσουν μια έννοια (στην περίπτωση αυτή την ΕΤ), όπως επίσης και τις συγκεκριμένες ρητορικές, στρατηγικές και τα πρότυπα της ευγένειας που ακολουθούνται στη γλώσσα-στόχο. Σε αυτή την κατεύθυνση, η συμβολή των ηλεκτρονικών ΣΚ θεωρείται ανεκτίμητη. Τα ΣΚ των φυσικών ομιλητών της Γ2 παρέχουν πολύτιμη πηγή πληροφοριών για τον αλλόγλωσσο μαθητή, επειδή με τη βοήθειά τους εξοικειώνεται καλύτερα και γρηγορότερα με εκφράσεις ή ιδιωματισμούς της Γ2, μέσα από την έκθεση της/του σε αυθεντικό γραπτό ή προφορικό υλικό.

4 Η μελέτη

Η παρούσα μελέτη βασίζεται πάνω σε ηλεκτρονικά ΣΚ. Το υλικό που επιλέχθηκε για περαιτέρω έρευνα συλλέχθηκε με τη βοήθεια του *Monocore Pro 2.2*, ενός λογισμικού συμφράσεων που μπορεί να προβάλλει την παρατηρούμενη συχνότητα εμφάνισης λέξεων (με τα ορθογραφικά ή άλλα μορφολογικά λάθη).

4.1 Το υλικό

Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με την άδεια του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (ΚΕΓ), και συγκεκριμένα του Τμήματος Στήριξης και Προβολής της Ελληνικής Γλώσσας (ΤΣΠΕΓ), το οποίο «έχει τη συνολική εποπτεία και ευθύνη της εξεταστικής διαδικασίας μέσω της οποίας χορηγείται το πιστοποιητικό ελληνομάθειας»⁵.

Σύμφωνα με τον επίσημο ιστότοπο του ΤΣΠΕΓ, το πιστοποιητικό επιτρέπει σε ομογενείς και αλλογενείς:

- να έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας, εντός και εκτός της επικράτειας, εφόσον έτσι θα έχουν ικανοποιήσει το βασικό προαπαιτούμενο που θέτει η ελληνική πολιτεία για την άσκηση ορισμένων επαγγελματιών στην Ελλάδα από

⁵ Συνιστάται στους αναγνώστες να επισκεφθούν τον ιστότοπο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας για περισσότερες πληροφορίες σχετικές με τη δομή και τους στόχους του: <http://www.greek-language.gr/greekLang/certification/index.html>.

ομογενείς, αλλοδαπούς, μετανάστες (ειδικότερα, για διορισμό ατόμων από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε θέσεις του ελληνικού δημοσίου), και

- να εγγράφονται σε ελληνικά ΑΕΙ (Π.Δ. 138/1999).

Έτσι, οι ΑΟ επιλέχθηκαν στη βάση του υψηλού επιπέδου γνώσης τους της ΝΕ ως δεύτερης/ξένης γλώσσας.

Το υλικό της έρευνας συλλέχθηκε από τα γραπτά των εξεταζόμενων που έδωσαν επιτυχώς τις εξετάσεις για το ΠΕ το 2003. Απαίτηση του ΚΕΓ είναι ο κάθε εξεταζόμενος να έχει περάσει και τις τέσσερις γλωσσικές δεξιότητες, δηλαδή την κατανόηση και παραγωγή γραπτού λόγου και την κατανόηση και παραγωγή προφορικού λόγου. Η παραγωγή γραπτού λόγου αποτελείται από δύο, συνήθως, γράμματα, εκ των οποίων το ένα είναι πιο επίσημο από το άλλο. Το υλικό αυτής της έρευνας στηρίχθηκε στην παραγωγή του ανεπίσημου γράμματος.

4.2 Οι συμμετέχοντες στην έρευνα

Το ΣΚ των ΑΟ αποτελείται από τα γραπτά 143 ενήλικων αλλόγλωσσων χρηστών της ΝΕ ως Γ2, από τους οποίους οι 78 κατέχουν το Γ επίπεδο και οι υπόλοιποι 65 το Δ επίπεδο. Από την άλλη μεριά, οι 114 ΕΦΟ είναι κατά κύριο λόγο δευτεροετείς και τριτοετείς φοιτήτριες/φοιτητές του Τμήματος Αγγλικής Φιλολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το ΣΚ των ΕΦΟ αποτελείται από την παραγωγή γραπτού λόγου και συγκεκριμένα ενός γράμματος που δόθηκε ως εργασία μέσα στην τάξη που έπρεπε να διεκπεραιωθεί μέσα σε 30 λεπτά. Προκειμένου να είναι απολύτως συγκρίσιμα τα δύο βασικά ΣΚ, οι ΕΦΟ χωρίστηκαν τυχαία σε δύο τμήματα, και τους δόθηκαν τα ίδια θέματα πάνω στα οποία εξετάστηκαν και οι ΑΟ.

4.3 Η συλλογή των ΣΚ

Τα πρωτότυπα γράμματα δακτυλογραφήθηκαν και μεταφέρθηκαν σε μια ηλεκτρονική βάση δεδομένων. Έγινε ιδιαίτερη προσπάθεια να ακολουθηθεί στο ακέραιο η αρχική μορφή που είχαν τα γράμματα (λάθη ορθογραφίας και γραμματικά). Τα ΣΚ περιλαμβάνουν μόνο το βασικό κορμό του γράμματος. Η ημερομηνία και ο εναρκτήριο χαιρετισμός του γράμματος (π.χ. *Αγαπητή/Αγαπητέ Χ*) δεν συμπεριλήφθηκαν, διότι δίδονταν από τα εξεταστικά τετράδια εξαρχής. Το ίδιο συνέβη και με τον καταληκτήριο χαιρετισμό στο κλείσιμο του γράμματος, ο οποίος επίσης δεν συμπεριλήφθηκε στα ΣΚ, διότι το περιεχόμενό του δεν θεωρήθηκε σχετικό με τους στόχους αυτής της έρευνας. Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει λεπτομερώς το μέγεθος των ΣΚ σε σχέση με το επίπεδο. Θα πρέπει ο αναγνώστης να προσέξει πως ο όρος *επίπεδο* χρησιμοποιείται στα ΣΚ των ΑΟ, ενώ ο αντίστοιχος όρος για τους ΕΦΟ είναι *θέμα*.

ΣΚ ΕΦΟ	Λέξεις	Συμμετέχοντες	ΣΚ ΑΟ	Λέξεις	Συμμετέχοντες
Θέμα Γ	16.040	60	Επίπεδο Γ	19.429	78
Θέμα Δ	16.918	54	Επίπεδο Δ	21.762	65
ΣΥΝΟΛΟ	32.958	114	ΣΥΝΟΛΟ	41.191	143

Πίνακας 3. Το μέγεθος των ΣΚ

4.4 Διαδικασία

Με βάση τη σχετική βιβλιογραφία πάνω στην ΕΤ στη ΝΕ (Ιακώβου 1999, Kallergi 2004, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 1999, 2001, Πολίτης 2001), μια σειρά γραμματικών και λεξιλογικών δεικτών ανακτήθηκαν από τα ΣΚ, για να καταλήξουμε τελικά σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα επιστημικών δεικτών. Η τελική επιλογή τους έγινε, αφού λήφθηκε πρώτα υπόψη η υψηλή συχνότητα εμφάνισής τους και τα κριτήρια που ακολουθούν παρακάτω. Πιο συγκεκριμένα, αποφασίστηκε τα αντικείμενα αυτής της μελέτης να:

- α. εμφανίζονται και στα τέσσερα ΣΚ, προκειμένου να είναι δυνατή η ποσοτική σύγκριση μεταξύ τους. Μια εξαίρεση έγινε για το *πρέπει*, γιατί θεωρήθηκε πολύ πρωτοτυπική κατηγορία για να τεθεί εκτός έρευνας.
- β. εκφράζουν την έντονη βεβαιότητα (επιστημική αναγκαιότητα) ή την αμφιβολία (επιστημική πιθανότητα) της ομιλήτριας/του ομιλητή απέναντι στο προτασιακό περιεχόμενο
- γ. αποτελούνται από μία λέξη μόνο, προκειμένου να είναι εύκολα διακριτά στους συμφραστικούς πίνακες.

Έτσι λοιπόν, η έρευνα που ακολουθεί έγινε πάνω στους ακόλουθους δείκτες: α) τα δύο τροπικά ρήματα *πρέπει* και *μπορεί*, β) τα λεξικά ρήματα *γνωρίζω*, *θεωρώ*, *νομίζω*, *ξέρω*, *πιστεύω*, και γ) τα τροπικά επιρρήματα *βέβαια*, *σίγουρα*, *ίσως*, *μάλλον*. Αν και το επιστημικό *θα* ($\theta\alpha_E$) παραβιάζει την τελευταία συνθήκη, αποφασίστηκε να ερευνηθεί και αυτό όπως το *πρέπει*, στο πλαίσιο της απόλυτης σχετικότητάς του με την ΕΤ.

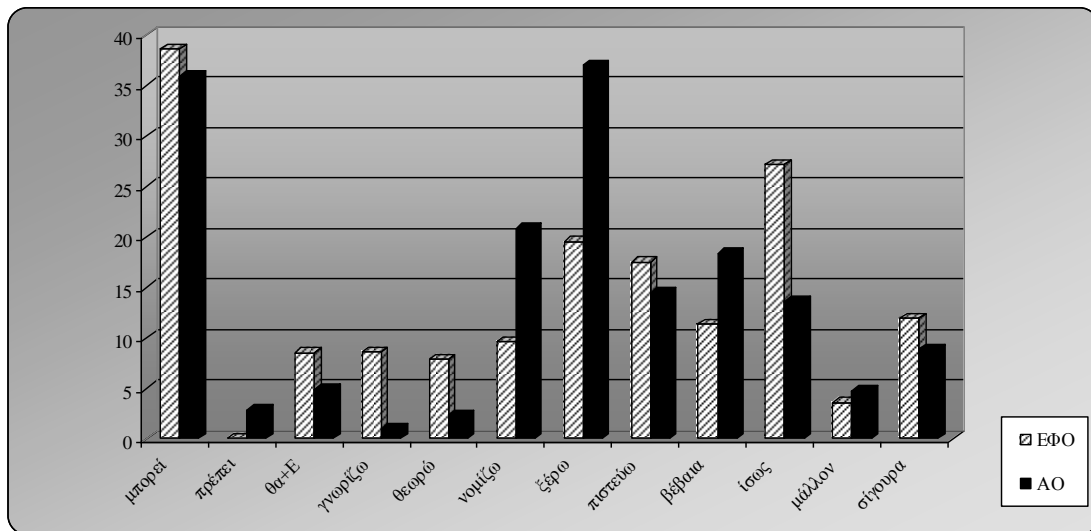
4.5 Αποτελέσματα

Επειδή τα δύο βασικά ΣΚ δεν είναι είναι του ίδιου μεγέθους, έγινε αναγωγή των πραγματικών συχνοτήτων εμφάνισης των δεικτών στις 10.000 λέξεις, για να είναι ευκολότερη η σύγκριση μεταξύ τους. Ο Πίνακας 4 παρακάτω παρουσιάζει τις πραγματικές και αναχθείσες συχνότητες εμφάνισης των δεικτών, ενώ το Γράφημα 1 αποτυπώνει σχηματικά τις συχνότητές τους:

Δείκτης ΕΤ	ΕΦΟ-Γ	αν/10.0 00 λέξεις	ΑΟ-Γ	αν/10.0 00 λέξεις	ΕΦΟ-Δ	αν/10.0 00 λέξεις	ΑΟ-Δ	αν/10.0 00 λέξεις
μπορεί	7	4,36	11	5,66	58	34,28	66	30,32
πρέπει	0	0	2	1,02	0	0	4	1,83
θα _Ε	8	4,98	6	3,08	6	3,54	4	1,83
γνωρίζω	10	6,23	1	0,51	4	2,36	1	0,45
θεωρώ	6	3,74	1	0,51	7	4,13	4	1,83
νομίζω	6	3,74	21	10,8	10	5,91	22	10,1
ξέρω	21	13,09	48	24,7	11	6,5	27	12,4
πιστεύω	13	8,1	13	6,69	16	9,45	17	7,81
βέβαια	4	2,49	17	8,74	15	8,86	21	9,64
ίσως	19	11,84	14	7,2	26	15,36	14	6,43
μάλλον	2	1,24	3	1,54	4	2,36	7	3,21
σίγουρα	4	2,49	11	5,66	16	9,45	7	3,21
ΣΥΝΟΛΟ	100	62,3	148	76,11	173	102,2	194	89,06

Πίνακας 4. Πραγματικές και αναχθείσες συχνότητες εμφάνισης των επιλεγμένων δεικτών στα ΣΚ

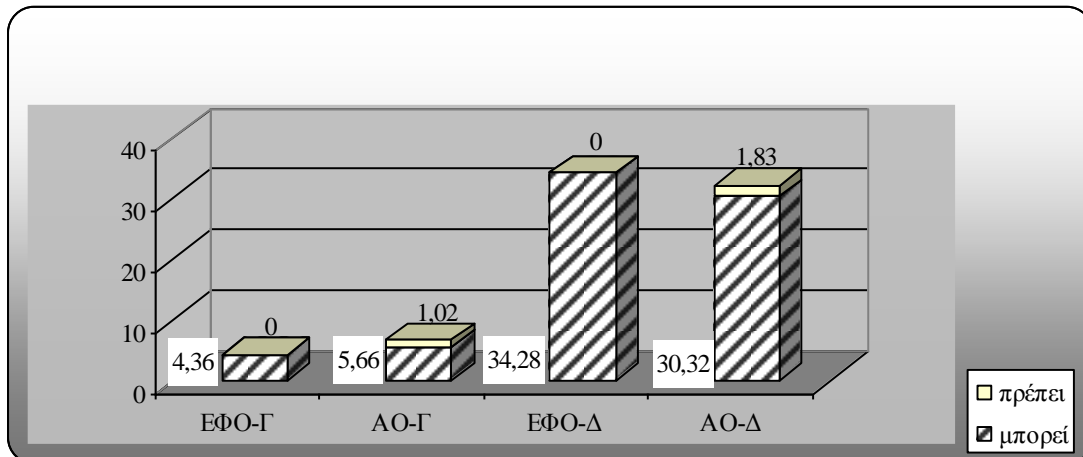
Γράφημα 1. Συχνότητα εμφάνισης των επιλεγμένων δεικτών στα δύο βασικά ΣΚ

Είναι εύκολα αντιληπτό πως και στις δύο περιπτώσεις, και οι ΑΟ και οι ΕΦΟ βασικά κωδικοποιούν με λεξιλογικό τρόπο την έκφραση της ΕΤ, με τη συχνή χρήση λεξικών ρημάτων και επιρρημάτων και δευτερευόντως με τη χρήση τροπικών ρημάτων και του *θα_Ε*.

Όσον αφορά την κατανομή των *πρέπει* και *μπορεί*, το Γράφημα 2 αποτυπώνει την τάση που προέκυψε και στα τέσσερα ΣΚ:

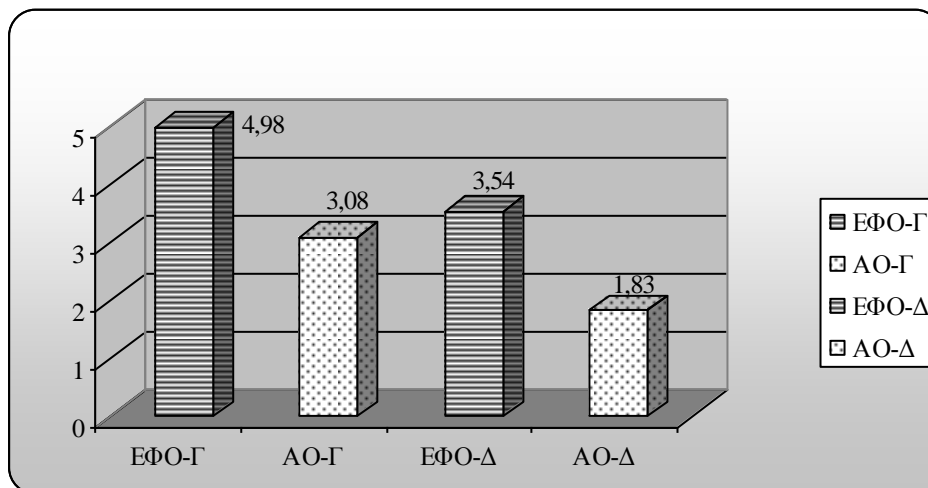
Γράφημα 2. Συχνότητα εμφάνισης των μπορεί και πρέπει σε όλα τα ΣΚ

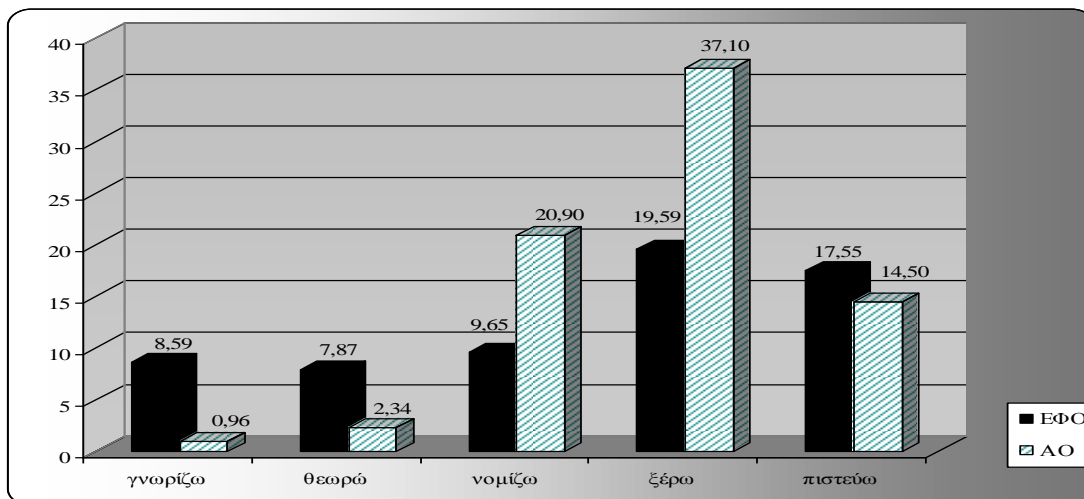
Όπως φαίνεται από το Γράφημα 2 το *πρέπει* παρουσιάζει χαμηλή συχνότητα χρήσης (2,85) στα ΑΟ ΣΚ και πλήρη απουσία στα αντίστοιχα ΕΦΟ. Από την άλλη μεριά, το *μπορεί* έχει μια πιο ισορροπημένη κατανομή σε όλα τα ΣΚ (ΕΦΟ 38,64 / ΑΟ 35,98), αν και οι υψηλότερες τιμές του εμφανίζονται σε αυτά των ΕΦΟ. Επίσης, το *μπορεί* είναι ξεκάθαρα η επιλογή των συμμετεχόντων στο Δ επίπεδο, κάτι που απέδωσε και στατιστικά σημαντικές διαφορές μέσα στα σώματα κειμένων: α) ΑΟ-Δ>ΑΟ-Γ: $\chi^2 = 16.800$, $DF = 1$, $p=0,000$, β) ΕΦΟ-Δ>ΕΦΟ-Γ: (Fisher's exact test) $\chi^2 = 24.149$, $DF = 1$, $p=0,000$.

Αν και ούτε οι ΕΦΟ (8,52) ούτε και οι ΑΟ (4,91) προτιμούν τη χρήση του $\theta\alpha_E$, παρόλα αυτά, οι ΕΦΟ φαίνεται πως το χρησιμοποιούν λίγο περισσότερο από τους ΑΟ:

Γράφημα 3. Συχνότητα εμφάνισης του $\theta\alpha_E$ σε όλα τα ΣΚ

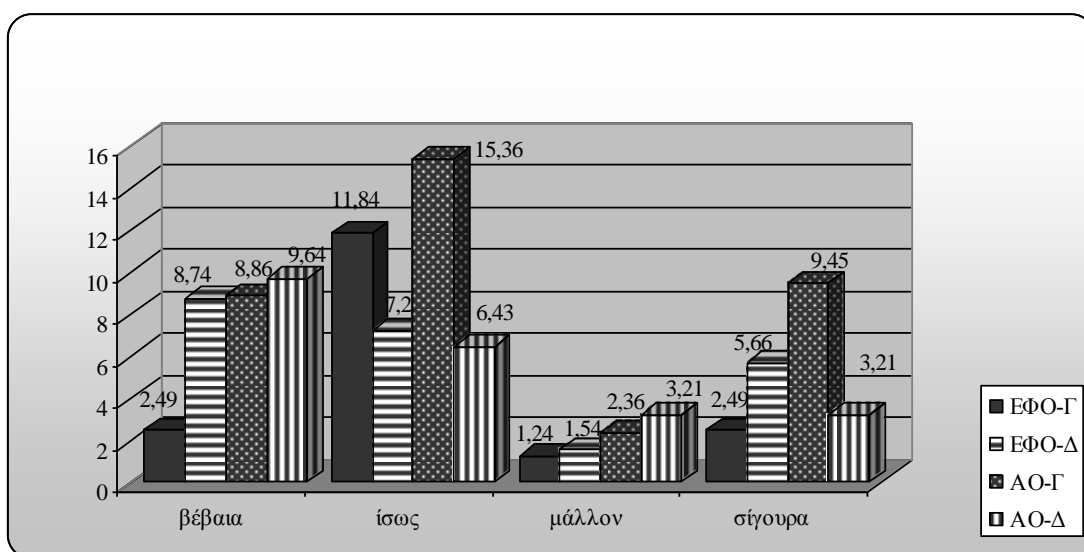
Όσον αφορά τους λεξιλογικούς δείκτες που πραγματώνουν την ΕΤ, παρατηρήθηκε μεγάλη διακύμανση στις τιμές. Το Γράφημα 4 παρουσιάζει την κατανομή των πέντε λεξικών ρημάτων στα δύο βασικά ΣΚ:

Γράφημα 4. Η συχνότητα εμφάνισης των πέντε λεξικών ρημάτων στα δύο βασικά ΣΚ

Είναι ξεκάθαρο πως το σύνολο των συμμετεχόντων βασίζεται κατά κύριο λόγο στη χρήση των *νομίζω*, *ξέρω* και *πιστεύω*, για να εκφράσουν την ΕΤ. Παρόλα αυτά, οι ΕΦΟ κάνουν πιο ισορροπημένη χρήση των πέντε ρημάτων. Επίσης, το *ξέρω* είναι μακράν η πρώτη επιλογή όλων των συμμετεχόντων (σύνολο 56,69), καθώς παρουσιάζει και στατιστικά σημαντικές σχέσεις στο επίπεδο Γ ανάμεσα: α) στα ΣΚ των ΑΟ (ΑΟ-Γ>ΑΟ-Δ): $\chi^2= 5.727$, $DF = 1$, $p=0,017$, και β) στα δύο βασικά ΣΚ της έρευνας (ΑΟ-Γ>ΕΦΟ-Γ): $\chi^2= 4.585$, $DF = 1$, $p=0,032$. Το ρήμα *πιστεύω* έρχεται δεύτερο με συνολική συχνότητα εμφάνισης (32,05) και το *νομίζω* τρίτο (30,55). Όλοι οι συμμετέχοντες χρησιμοποιούν πολύ λίγο τα *θεωρώ* (ΕΦΟ 7,87 / ΑΟ 2,34) και *γνωρίζω* (ΕΦΟ 8,59 / ΑΟ 0,96). Μια έρευνα που έγινε στον Εθνικό Θησαυρό Ελληνικής Γλώσσας (ΕΘΕΓ) έδειξε πως αυτά τα ρήματα εμφανίζουν μια εξίσου ισχνή χρήση και στη ΝΕ ως Γ1.

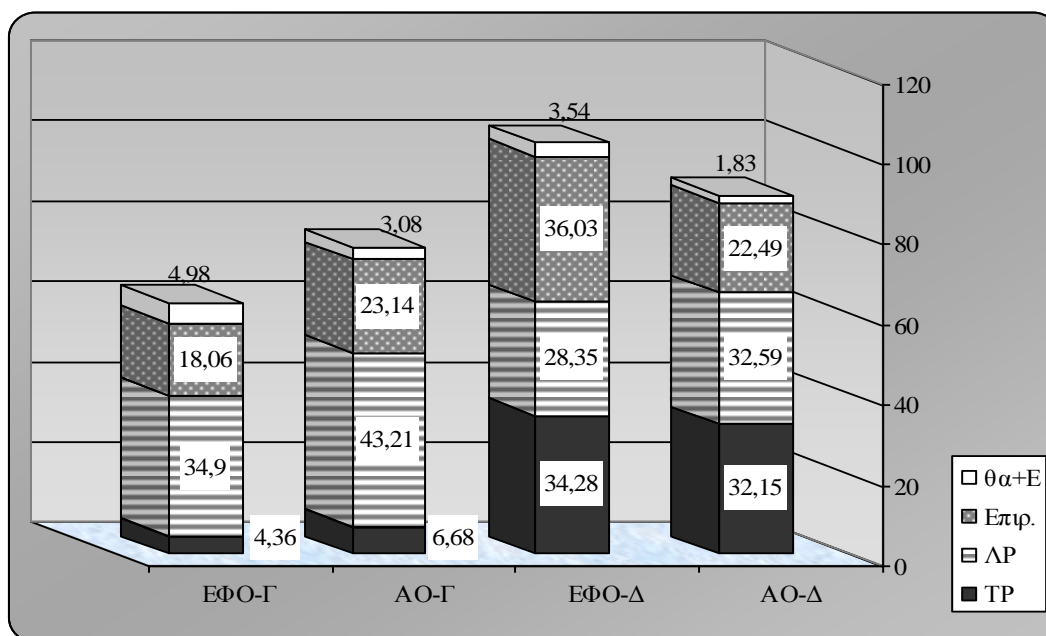
Το Γράφημα 5 παρουσιάζει σχηματικά την κατανομή των επιλεγμένων επιρρημάτων της έρευνας στα τέσσερα ΣΚ:

Γράφημα 5. Η συχνότητα εμφάνισης των τεσσάρων επιρρημάτων σε όλα τα ΣΚ

Τα *βέβαια* και *ίσως* είναι τα επιρρήματα που παρατηρούνται πιο συχνά, ενώ το *μάλλον* είναι το λιγότερο συχνό από όλα. Οι ΑΟ δείχνουν μια προτίμηση στη χρήση επιρρημάτων που εκφράζουν βεβαιότητα όπως τα *βέβαια* και *σίγουρα* (27,25) έναντι αυτών που εκφράζουν πιθανότητα, δηλ. των *ίσως* και *μάλλον* (18,38). Ανάμεσα στα δύο βασικά ΣΚ παρατηρήθηκε μια στατιστικά σημαντική σχέση στο επίπεδο Γ μεταξύ της χρήσης του *βέβαια* και του ΑΟ ΣΚ (ΑΟ-Γ>ΕΦΟ-Γ): (Fisher's exact test) $\chi^2 = 4.732$, $DF = 1$, $p = 0,034$. Οι ΕΦΟ, από την άλλη μεριά, κάνουν μεγαλύτερη χρήση των επιρρημάτων πιθανότητας (30,8) από ότι των επιρρημάτων βεβαιότητας (23,29). Ειδικότερα, όσον αφορά τη χρήση του *ίσως*, βρέθηκε μια στατιστικά σημαντική σχέση στα ΣΚ των ΕΦΟ (ΕΦΟ>ΑΟ): $\chi^2 = 3.883$, $DF = 1$, $p = 0,049$.

Όταν έγινε η σύγκριση των δεικτών της έρευνας σε επίπεδο τεσσάρων μεγάλων κατηγοριών, δηλ. τροπικά ρήματα (ΤΡ), $\theta\alpha_E$, λεξικά ρήματα (ΛΡ) και επιρρήματα, προέκυψε η ακόλουθη εικόνα:

Γράφημα 6. Η συχνότητα εμφάνισης των τεσσάρων κατηγοριών σε όλα τα ΣΚ

Σχετικά με τους γραμματικούς δείκτες της ΕΤ και συγκεκριμένα τη χρήση των τροπικών ρημάτων, η συνολική εικόνα που προκύπτει είναι σχεδόν ταυτόσημη και στα δύο βασικά ΣΚ (ΑΟ 38,83 / ΕΦΟ 38,64), προσδίδοντας στατιστικά σημαντικές σχέσεις στο επίπεδο Δ: α) (ΑΟ-Δ>ΑΟ-Γ): $\chi^2 = 16.949$, $DF = 1$, $p = 0,000$, και β) (ΕΦΟ-Δ>ΕΦΟ-Γ): (Fisher's exact test) $\chi^2 = 24.149$, $DF = 1$, $p = 0,000$. Οι συμμετέχοντες στο Γ επίπεδο φαίνεται πως δεν κάνουν συχνή χρήση των τροπικών ρημάτων, ενώ η αντίστοιχη εικόνα στο επίπεδο Δ είναι πιο ισορροπημένη. Αν και το $\theta\alpha_E$ εμφανίζει τις υψηλότερες τιμές του στα ΣΚ των ΕΦΟ, έχει σχετικά χαμηλή συχνότητα εμφάνισης και στα τέσσερα ΣΚ. Παρόλα αυτά, οι συμμετέχοντες στο Γ επίπεδο το χρησιμοποιούν συχνότερα από αυτούς του Δ επιπέδου.

Όσον αφορά τη λεξιλογική πραγμάτωση της ΕΤ, οι ΑΟ κάνουν μεγαλύτερη χρήση των λεξικών ρημάτων από τους ΕΦΟ (75,8 > 63,25), ενώ η αντίθετη εικόνα προκύπτει για τα επιρρήματα: ΕΦΟ 54,09 > ΑΟ 45,63.

Αν και μια ποιοτική ανάλυση είναι πάντα διαφωτιστικότερη της ποσοτικής, λόγω έλλειψης χώρου θα γίνει μόνο μια μικρή μνεία στα ποιοτικά ευρήματα της έρευνας, για την καλύτερη κατανόηση των συνολικών αποτελεσμάτων από τον αναγνώστη.

5 Συνολικά αποτελέσματα της ποιοτικής ανάλυσης

5.1 Πρέπει και μπορεί

Το *πρέπει* χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο με τη δεοντική του σημασία, για να εκφράσει υποχρέωση.

Τα δύο ρήματα βρέθηκαν πολύ συχνά στο πεδίο άλλου/ων δείκτη/δεικτών ΕΤ, που επηρέασε την ανάγνωση συνολικά της πρότασης, μέσα σε (μη)αρμονικούς συνδυασμούς (Lyons 1977):

Όμως σε ξέρω από πολύ καιρό για να μην καταλάβω ότι κάποιος ανεξιχνίαστος παράγοντας πρέπει σίγουρα να σε έχει επηρεάζει και να σε έχει φέρει σε αυτό το σημείο. (ΑΟ-Δ)

Αν και η χρήση του **θα_ε** είναι περιορισμένη, αυτό βρέθηκε σε (μη) αρμονικούς συνδυασμούς δεικτών ΕΤ (**ξέρω πως έτσι θα είναι**):

Είναι γνωστό ότι η εταιρία σας έχει την δυνατότητα αυτή, άλλα θέλω να το σκεφτείς καλά, και εάν το κάνεις, να είναι μέσα από την καρδιά σου. Σε γνωρίζω και ξέρω πως έτσι θα είναι. (ΑΟ-Γ)

5.2 Γνωρίζω, θεωρώ, νομίζω, ξέρω, πιστεύω

Αν και δεν υπήρξαν αρκετές περιπτώσεις χρήσης του *θεωρώ*, έτσι ώστε να μπορεί κάποιος να καταλήξει σε ασφαλή συμπεράσματα, φαίνεται πως το ρήμα αυτό χρησιμοποιείται με την έννοια της ισχυρής επιστημικής αναγκαιότητας στα ΣΚ. Το ρήμα *πιστεύω* συνδέεται κατά κύριο λόγο με εδραιωμένη πίστη, ενώ το *νομίζω* έχει τη δυνατότητα ελεύθερα να αντικαθιστά και τα δύο αυτά ρήματα σε διαφορετικά γλωσσικά περιβάλλοντα, καθώς βρίσκεται στο όριο μεταξύ των δύο (Πολίτης 2001). Όσον αφορά την πραγματολογική του ανάγνωση, το *νομίζω* προσδίδει ένα ξεκάθαρο μετριαστικό αποτέλεσμα στο σημασιολογικό περιεχόμενο της πρότασης.

Τα πέντε ρήματα κατά κύριο λόγο ακολουθούνται από τους συμπληρωματικούς δείκτες *ότι/πως* (Ρούσσου 2006). Τα *ξέρω* και *γνωρίζω* υποδηλώνουν πλήρη δέσμευση της ομιλήτριας/του ομιλητή σε κάτι που θεωρείται καλά εδραιωμένη πίστη πως η αναφερόμενη κατάσταση πραγμάτων είναι αληθής:

Ξέρω ότι στην πόλη στην οποία τώρα εργάζεσαι υπάρχει ένα κέντρο για την φροντίδα των ζώων. (ΑΟ-Δ)

Αν και τα ρήματα *πιστεύω* και *θεωρώ* θεωρούνται λιγότερο δυναμικά από τα *ξέρω* και *γνωρίζω*, παρόλα αυτά, αποκτούν ένα πιο εμφατικό ύφος, ανάλογα με τη θέση τους μέσα στην πρόταση. Αυτό ισχύει και για τα υπόλοιπα ρήματα της έρευνας:

Νομίζω, στί τα τύχερα παιχνίδια μπορούν να σου προσφέρουν μόνο οικονομικά προβλήματα. (ΑΟ-Δ)

Όταν τα ρήματα χρησιμοποιούνται παρενθετικά, συνήθως εκφράζουν αμφιβολία ή 'μετριάζουν' την ισχύ της δήλωσης της ομιλήτριας/του ομιλητή για λόγους ευγένειας (Coates 2003, Holmes 1984):

Αλλά ξέρω στί έχεις και εσύ μεγάλη καρδιά, και οχι μόνο αυτό, η εταιρία στην οποία δουλεύεις θα μπορούσε να μας χαρήσει αρκετα χρήματα, νομίζω, εαν πείσεις τους συνεργατές σου, για να πραγματοποιηθούν τα όνειρα που κάνουμε για τους φτωχους, για να ξεφρανιστη φτωχία απο την πλανητη μας. (ΑΟ-Γ)

Η πραγμάτωση της ΕΤ είναι θέμα βαθμού, όπου η ομιλήτρια εκφράζει με διαφορετική ένταση τη βεβαιότητά της (Joseph & Philippaki-Warburton 1987) με τη βοήθεια διάφορων λεξιλογικών και γραμματικών μηχανισμών. Αυτά τα χρησιμοποιεί σε (μη)αρμονικές σχέσεις, για να κωδικοποιήσει γλωσσικά απειροελάχιστες σημασιολογικές αποχρώσεις μέσα στο επιστημικό νόημα α) για να εκφράσει την περιορισμένη γνώση της όσον αφορά την αλήθεια της κατάστασης πραγμάτων που εκφράζεται στην πρόταση (Βελούδης 2001, Lyons 1977), ή β) γιατί αυτό εξυπηρετεί καλύτερα τις επικοινωνιακές της ανάγκες.

Οι ΕΦΟ είναι αναμενόμενο να μπορούν να χειρίζονται επαρκώς τέτοιου είδους λεπτές κινήσεις μέσα στο επιστημικό πεδίο, αφού χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα. Αυτό που είναι αξιοπρόσεχτο και ενδιαφέρον είναι η δεξιοτεχνία των ΑΟ, που φαίνεται πως είναι σε θέση να χειριστούν με επάρκεια όλη την κλίμακα των επιστημικών δεικτών, συνδυάζοντάς τους με τρόπους που αποδίδουν αυτές τις λεπτές νοηματικές διαφορές μέσα στο συνολικό πεδίο της Τροπικότητας. Αυτές οι 'επιστημικές συστοιχίες' (Hyland & Milton 1997: 199) πολύ συχνά αποδίδουν διαφορετικές αναγνώσεις, που εξυπηρετούν μια ποικιλία πραγματολογικών λειτουργιών:

Έτσι, πήρα την απόφαση να σου γράψω, για τις αρνητικές συνέπειες αυτής της συνήθειας, παρ' ολο που ξέρω ότι πιθανόν να σου προκαλέσω στενοχώρεια. (ΑΟ-Δ)

5.3 Βέβαια, ίσως, μάλλον, σίγουρα

Τα τέσσερα επιρρήματα απαντώνται κυρίως στην αρχή ή τη μέση της πρότασης, αν και σε γενικές γραμμές και αυτά παρουσιάζουν μεγάλη κινητικότητα. Οι ΑΟ φαίνεται πως είναι πλήρως ενήμεροι για το αντίκτυπο που έχει η χωροταξική τους ποικιλία στο προτασιακό περιεχόμενο.

Τα επιστημικά πιο ισχυρά βέβαια και σίγουρα χρησιμοποιούνται, για να υποδηλώσουν βεβαιότητα (σίγουρα) ή για να καταδείξουν πως κάτι είναι γνωστό ή κοινός τόπος μεταξύ των συμμετεχόντων (βέβαια). Βρέθηκαν κυρίως σε αρχικές ή μεσαίες θέσεις, εκφράζοντας μια ευρεία γκάμα νοημάτων:

Σίγουρα όμως δεν ξέρεις την αιτία για την οποία διάλεξα να δουλέψω εκεί.
(ΑΟ-Γ)

Κάνε όμως μια προσπάθεια να πείσεις το Συμβούλιο της εταιρίας σου να μας παραδώσει, για ένα μικρό διάλιμα βέβαια, αυτό το σπίτι που, προς το παρόν, είναι άδειο. (ΑΟ-Γ)

Τα επιστημονικά ασθενέστερα ίσως και μάλλον χρησιμοποιούνται βασικά ως προπέτασμα ευγένειας, δηλ. όταν οι συμμετέχοντες αισθάνονται την ανάγκη να προβούν σε κάποιο σχόλιο, να δώσουν συμβουλή, ή να ζητήσουν χρήματα, κάνοντάς τα όμως σε βαθμό τέτοιο που δεν θίγει τον/την άλλο/η ακροατή/ακροάτρια:

Ίσως θα ήταν καλό να συμβουλευτείς και κάποιον ειδικό, εννοώ ένα ψυχολόγο. (ΑΟ-Δ)

Η ποιοτική ανάλυση πάντως έδειξε πως οι ΑΟ είναι σε θέση να χειριστούν με τον κατάλληλο τρόπο και σε ικανοποιητικό βαθμό τις διαφορετικές χρήσεις και τα διαφορετικά νοήματα των επιλεγμένων δεικτών ΕΤ. Βέβαια, δίνουν προτεραιότητα στη χρήση των λεξιλογικών δεικτών ΕΤ, τους οποίους και επιτυχώς συνδυάζουν με άλλους επιστημικούς δείκτες κατά τρόπο που εξυπηρετεί καλύτερα τις επικοινωνιακές τους ανάγκες.

6 Συζήτηση

Κατά την ανάλυση της κατανομής των δεικτών, είναι σημαντικό να συνεκτιμήσει κανείς και την αλληλεπίδραση μιας σειράς άλλων παραγόντων όπως: το είδος της σχέσης, την επισημότητα ή μη της περίπτωσης, το μέσο έκφρασης (προφορικός/γραφτός λόγος), την ταυτότητα των συμμετεχόντων και το φύλο τους (Aijmer & Stenström 2004).

Ο περικειμενικός 'καμβάς' στα δύο γράμματα της έρευνας δείχνει πως οι δύο συμμετέχοντες μοιράζονται μια φιλική σχέση. Το γλωσσικό περιβάλλον είναι ανεπίσημο και το είδος γραπτού λόγου είναι αυτό του γράμματος. Τα δύο γράμματα, όμως, εγείρουν ζητήματα που θεωρούνται ευαίσθητα (αναζήτηση χρημάτων/δωρεά) ή αμφιλεγόμενα (δίνω συμβουλή/τυχερά παιχνίδια), που ενδεχόμενα μπορούν να 'τραυματίσουν' το πρόσωπο των συμμετεχόντων.

Λόγω της εγγενούς δυσκολίας του χώρου της ΕΤ και παρά το υψηλό επίπεδο των ΑΟ, οι αλλόγλωσοι χρήστες της ΝΕ θεωρήθηκε ότι θα κάνουν μικρότερη χρήση των επιλεγμένων επιστημικών δεικτών από τους ΕΦΟ. Παρόλα αυτά, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 4, αυτή η πρώτη υπόθεση εργασίας δεν επιβεβαιώθηκε από τα αποτελέσματα. Η συνολική συχνότητα εμφάνισης των επιστημικών δεικτών στο

γραπτό λόγο των ΑΟ (165,17) είναι, αν και οριακά, υψηλότερη από την αντίστοιχη των ΕΦΟ (164,5).

Επιπλέον, λόγω του αμφιλεγόμενου χαρακτήρα των δύο θεμάτων των γραμμάτων, οι ΑΟ θεωρήθηκε πως θα προτιμήσουν τον λεξιλογικό τρόπο αποτύπωσης της ΕΤ προκειμένου να αποφύγουν τις όποιες παρεξηγήσεις. Πραγματικά, η έρευνα επιβεβαίωσε αυτή τη δεύτερη υπόθεση εργασίας. Οι ΑΟ προτίμησαν τη χρήση λεξιλογικών δεικτών, για να εκφράσουν την επιστημική τους στάση, σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι έκαναν οι ΕΦΟ. Αυτό ίσως συνέβη γιατί αναγνώρισαν τον πιθανό κίνδυνο τραυματισμού του προσώπου και την κρισιμότητα των περιστάσεων που περιγράφονται στα δύο γράμματα και τις λεπτές ισορροπίες που πρέπει να κρατήσουν. Έτσι, προτίμησαν να επιχειρηματολογήσουν με ξεκάθαρο τρόπο και ανοιχτά προς αποφυγή παρεξηγήσεων. Υπάρχει άλλωστε πάντα η πιθανότητα αυτή η στάση να εκτιμηθεί από τον ακροατή τους θετικά (Brown & Levinson 1987), γεγονός που με τη σειρά του μπορεί να συμβάλει στην επιτυχή έκβαση της όλης προσπάθειάς τους.

Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν άλλες προηγούμενες έρευνες πάνω στην Τροπικότητα (Dittmar & Ahrenholz 1995, Giacalone Ramat 1995, Stephany 1995), που δείχνουν πως α) τα τροπικά ρήματα χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο με τη μη-επιστημική τους σημασία, β) η ΕΤ είναι μεταγενέστερη κατάκτηση στη διαδικασία απόκτησης και της Γ1 και της Γ2, που κυρίως εκφράζεται με λεξικά ρήματα στο πρώτο ενικό πρόσωπο, και γ) ο λεξιλογικός τρόπος έκφρασης της ΕΤ προτιμάται έναντι του γραμματικού από τους ΑΟ.

6.1 Παιδαγωγικές προτάσεις

Η ΕΤ είναι κατά γενική ομολογία μια δύσκολη περιοχή για να κατακτηθεί από τους αλλόγλωσσους, γιατί η στάση της ομιλήτριας μπορεί να κωδικοποιηθεί γλωσσικά με μια πληθώρα από τρόπους που εκφράζουν μια εξίσου μεγάλη γκάμα νοημάτων. Εκτός από την εγγενή δυσκολία του επιστημικού νοήματος, μέρος της δυσκολίας που αντιμετωπίζουν οι μαθητές οφείλεται στο γεγονός πως η μεγάλη γκάμα αυτών των δεικτών είτε δεν λαμβάνει τη δέουσα προσοχή είτε δεν παρουσιάζεται επαρκώς στα εγχειρίδια του καθηγητή αλλά και των μαθητών (Hyland & Milton 1997, Σπυρόπουλος & Τσαγγαλίδης 2005).

Σε αυτή την κατεύθυνση, η χρήση των ηλεκτρονικών ΣΚ μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά, καθώς θα οδηγήσει στην καλύτερη κατανόηση των σημασιολογικών αποχρώσεων που εμπεριέχονται στο επιστημικό νόημα. Η αναλυτική και διεξοδική έκθεση των μαθητών στους συμπραστικούς πίνακες θα τους βοηθήσει να συνειδητοποιήσουν πως οι επιστημικοί δείκτες δεν λειτουργούν ανεξάρτητα από το υπόλοιπο κείμενο. Θα τους βοηθήσει επίσης να αντιληφθούν πως το κειμενικό ή καλύτερα το κοινωνικό περιβάλλον είναι αυτό που ουσιαστικά καθορίζει την ενδιαφέρουσα αλληλεπίδραση μεταξύ της σημασιολογικής χρήσης και της πραγματολογικής λειτουργίας.

7 Συμπέρασμα

Παίρνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της έρευνας που αναφέρθηκαν παραπάνω, την εγγενή δυσκολία της περιοχής της ΕΤ και τη συνολική επίδοση των ΑΟ, μπορεί κανείς να συμπεράνει με κάποια βεβαιότητα πως η γλωσσική τους επίδοση, όσον αφορά τη γλωσσική κωδικοποίηση της επιστημικής στάσης, βρίσκεται πολύ κοντά σε αυτή των ΕΦΟ. Οι ΑΟ φαίνεται πως αντιλαμβάνονται την ΕΤ ως μια διαβαθμισμένη έννοια που πραγματώνει τη γνώση, την άποψη και τη σχολιαστική τους στάση, μέσω μιας σειράς γραμματικών και λεξιλογικών μηχανισμών.

Τα δεδομένα δείχνουν πως η ΕΤ είναι απλώς το 'όχημα' για την επίτευξη του τελικού στόχου, δηλ. την ικανοποίηση μιας σειράς πραγματολογικών λειτουργιών. Η χρήση των επιστημικών δεικτών στα ΣΚ της μελέτης αυτής δεν σχετίζεται με θέματα που άπτονται της γνώσης ή της έλλειψης γνώσης της ομιλήτριας. Ο επικοινωνιακός στόχος και στα δύο γράμματα είναι πολύ συγκεκριμένος: η ομιλήτρια πρέπει να πείσει τον φίλο της/τη φίλη της α) να προχωρήσει στη δωρεά μεγάλου ποσού για την ανέγερση του κέντρου που θα φιλοξενήσει άστεγους, β) να σταματήσει να ασχολείται με τα τυχερά παιχνίδια, γιατί αλλιώς θα καταστραφεί οικονομικά. Η ΕΤ λοιπόν είναι ο τρόπος που γλωσσικά θα τη βοηθήσει να διαπραγματευτεί καλύτερα το θέμα της. Ανάλογα με την κατάσταση, επιλέγει να α) 'φιλτράρει' τα λεγόμενά της, για να ελαχιστοποιήσει τον αρνητικό αντίκτυπο ενός αρκετά φορτισμένου λόγου, β) εκμεταλλευτεί την ισχύ κάποιων επιστημικών δεικτών, για να προβάλλει άλλες προοπτικές στο λόγο της.

Τα δεδομένα δείχνουν πως οι επιστημικοί τροπικοί δείκτες είναι πολυλειτουργικοί και διαχέονται σε όλη την επιστημική κλίμακα μέσω (μη)αρμονικών συνδυασμών που ανάλογα ισχυροποιούν ή απομειώνουν το αντίκτυπο των γλωσσικών πράξεων ώστε να μην θιγεί το 'πρόσωπο' των συνομιλητριών/τών. Η γλωσσική ευγένεια, όπως χρησιμοποιεί τον όρο η Thomas (1995), δηλ. να σκέφτεται κανείς τα συναισθήματα των συνομιλητών και να προσαρμόζει το λόγο του/της στα κοινωνικά πρότυπα της 'αποδεκτής' δημόσιας συμπεριφοράς, είναι ο καθοριστικός παράγοντας που συνταιριάζει όλες αυτές τις διαφορετικές σημασιολογικές αποχρώσεις και τις πραγματολογικές λειτουργίες.

Η μελέτη αυτή ίσως δίνει κάποιο έναυσμα για μελλοντική, περαιτέρω έρευνα πάνω στη χρήση των επιστημικών δεικτών στον γραπτό λόγο των ΑΟ της ΝΕ. Μια έρευνα μεγαλύτερης κλίμακας όμως, θα έριχνε περισσότερο φως στους τρόπους με τους οποίους οι ΑΟ της ΝΕ κάνουν χρήση των άπειρων γλωσσικών συμβάσεων για την πραγμάτωση της επιστημικής έννοιας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aijmer, K. & Stenström, A.B. (2004). "Discourse patterns in spoken and written corpora". In K. Aijmer & A.B. Stenström (eds), *Discourse patterns in spoken and written corpora* (pp. 1-13). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Andersen, G. (2000). *Pragmatic markers and sociolinguistic variation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Βελούδης, Γ. (2001). Νά και να. *Ελληνική Γλωσσολογία '99, Πρακτικά του 4^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Λευκωσία, Σεπτέμβριος 1999* (σσ. 243-250). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Biber, D. & E. Finegan (1989). Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of evidentiality and affect. *Text* 9(1): 93-124.
- Brown, P. & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bybee, J.L., Perkins, R.D. & Pagliuca, W. (1994). *The Evolution of grammar: Tense, aspect and modality in the languages of the world*. Chicago and London, The University of Chicago Press.
- Choi, S. (2006). "Acquisition of modality". In W. Frawley (ed), *The expression of modality* (pp. 141-171). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Coates, J. (1983). *The semantics of the modal auxiliaries*. London: Croom Helm.
- Coates, J. (2003). "The role of epistemic modality in women's talk". In R. Facchinetti, M. Krug & F. Palmer (eds), *Modality in Contemporary English. Topics in English Linguistics* 44 (pp. 331-348). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- De Haan, F. (2006). "Typological approaches to modality". In W. Frawley (ed), *The expression of modality* (pp. 27-69). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Dittmar, N. & Ahrenholz, B. (1995). "The acquisition of modal expressions and related grammatical means by an Italian learner of German in the course of 3 years of longitudinal observation". In A. Giacalone Ramat & G. Crocco Galèas (eds), *From Pragmatics to Syntax* (pp. 197-232). *Modality in Second Language Acquisition*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Downing, A. (2006). "The English pragmatic marker *surely* and its functional counterparts in Spanish". In K. Aijmer & A.-M. Simon-Vandenberg (eds), *Pragmatic markers in contrast, Studies in Pragmatics* 2 (pp. 39-58). Amsterdam: Elsevier.
- Giacalone Ramat, A. (1995). "Function and form of modality in learner Italian". In A. Giacalone Ramat & G. Crocco Galèas (eds), *From Pragmatics to Syntax. Modality in Second Language Acquisition* (pp. 269-293). Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Golder, C. & P. Coirier (1996). The production and recognition of typological argumentative text markers. *Argumentation* 10: 271-282.

- Halliday, M.A.K. (1970). Functional diversity in language as seen from a consideration of modality and mood in English. *Foundations of Language* 6: 322-365.
- Halliday, M.A.K. (1985). *An introduction to Functional Grammar*. London, Baltimore: Edward Arnold.
- Holmes, J. (1984). Modifying illocutionary force. *Journal of Pragmatics* 8: 345-365.
- Holton, D., Mackridge, P. & Philippaki-Warbuton, I. (1997). *Greek: A comprehensive grammar of the modern language*. London and New York, Routledge.
- Hyland, K. (1998). Persuasion and context: The pragmatics of academic metadiscourse. *Journal of Pragmatics* 30: 437-455.
- Hyland, K. & Milton, J. (1997). Qualification and certainty in L1 and L2 students' writing. *Journal of Second Language Writing* 6(2): 183-205.
- Ιακώβου, Μ.Ι. (1999). *Τροπικές κατηγορίες στο ρηματικό σύστημα της νέας ελληνικής*. Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Joseph, B.D. & Philippaki-Warbuton, I. (1987). *Modern Greek*. London and New York: Routledge.
- Kallergi, H. (2004). *Greek modality's semantic map: particles, auxiliaries and adverbs*. M.A. Thesis, University of Amsterdam.
- Κλαίρης, Χ. & Μπαμπινιώτης, Γ. (1999). *Γραμματική της νέας ελληνικής: Δομολειτουργική-επικοινωνιακή* (σε συνεργασία με τους Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού, Σ. Σκοπετέα), Τόμος II: Το ρήμα: Η οργάνωση του μηνύματος. Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Κλαίρης, Χ. & Μπαμπινιώτης, Γ. (2001). *Γραμματική της νέας ελληνικής: Δομολειτουργική-επικοινωνιακή* (σε συνεργασία με τους Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού, Σ. Σκοπετέα), Τόμος Γ' (II. 2): Τα επιρρηματικά στοιχεία: Η εξειδίκευση του μηνύματος. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Koutsantoni, D. (2005). Greek cultural characteristics and academic writing. *Journal of Modern Greek Studies* 23: 97-138.
- Lyons, J. (1977). *Semantics* (Vol. 2). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mackridge, P. (1987). *The Modern Greek language*. Oxford: Oxford University Press.
- Nuyts, J. (2006). "Modality: Overview and linguistic issues". In W. Frawley (ed), *The expression of modality* (pp. 1-26). Berlin and New York, Mouton de Gruyter.
- Palmer, F.R. (1986). *Mood and modality*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Palmer, F.R. (2001). *Mood and Modality* (2nd ed.). Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Πολίτης, Π. (2001). "Δοξαστικά ρήματα και επιστημική αναγκαιότητα". *Ελληνική Γλωσσολογία '99, Πρακτικά του 4^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Λευκωσία, Σεπτέμβριος 1999* (σσ. 277-284). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

- Ρούσσου, Ά. (2006). *Συμπληρωματικοί δείκτες. (Ελληνική Γλώσσα: Θεωρία και Διδακτική)*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Σπυρόπουλος, Β. & Τσαγγαλίδης, Α. (2005). *Η γραμματική στη διδασκαλία: Σύγκριση εγχειριδίων για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας*. Επιστημονική επιμέλεια Σπ. Μοσχονάς. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Stephany, U. (1986). "Modality". In P. Fletcher & M. Garman (eds), *Language acquisition* (pp. 375-400). Cambridge: Cambridge University Press.
- Stephany, U. (1995). "Function and form of modality in first and second language acquisition". In A. Giacalone Ramat & G. Crocco Galèas (eds), *From Pragmatics to Syntax. Modality in Second Language Acquisition* (pp. 105-120). Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Τζάρτζανος, Α.Α. (1991). *Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής)*. Τόμος Β, Δεύτερη Έκδοση. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη (Πρώτη έκδοση 1953).
- Thomas, J. (1995). *Meaning in interaction: An introduction to pragmatics*. London, New York: Longman.
- Traugott, E. (2006). "Historical aspects of modality". In W. Frawley (ed), *The expression of modality* (pp. 107-139). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Τσαγγαλίδης, Α. (2003). "Κριτήρια Τροπικότητας II: Η κατηγορία των τροπικών (ημι)βοηθητικών ρημάτων στη νέα ελληνική". (σσ. 733-744). *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Tsangalidis, A. (2002). Homonymy, polysemy, category membership: The case of Greek modal particles. *Belgian Journal of Linguistics: Particles* 16: 135-150.
- Tsangalidis, A. (2004). "Disambiguating modals in English and Greek". In R. Facchinetti & F. Palmer (eds), *English modality in perspective. Genre Analysis and Contrastive Studies* (pp. 231-268). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Φιλιππάκη-Warburton, E. & Σπυρόπουλος, Β. (2006). "Το εγκλιτικό σύστημα της Ελληνικής: Συγκριτική θεώρηση με την Τουρκική και διδακτικές προτάσεις". Στο Σ. Μοσχονάς (επιμ.), *Η Σύνταξη στη Μάθηση και στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας* (σσ. 117-170). Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη,.
- Van der Auwera, J. & V.A. Plungian (1998). "Modality's semantic map". *Linguistic Typology* 2: 79-124.
- Von Wright, G.H. (1951). *An essay in modal logic*. Amsterdam: North Holland.

Για το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας © 2010

Ερευνήτρια:

Λία Ευσταθιάδη, ΕΕΠ, Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ. Πτυχίο Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, MA, PhD στη Θεωρητική και Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία, Α.Π.Θ.